

Motion

1978/79:2611

av Olle Wästberg i Stockholm

med anledning av propositionen 1978/79:109 om ändring i datalagen (1973:289)

Inledning

Användningen av datorer för att skriva och skicka brev, cirkulär, tidningar och andra meddelanden ökar starkt. Datainspektionen har i ett par beslut tolkat nuvarande datalag så att innehållet i sådana meddelanden är personregister i datalagens mening. Detta innebär, såsom datainspektionen tolkar lagen, att inspektionen noga måste föreskriva innehåll, användning och ändamål för meddelanden som hanteras i en dator. I ett fall har t. ex. en organisation för att få tillstånd från datainspektionen tvingats föreskriva att politiska och religiösa åsikter inte får förekomma i meddelanden och att datorlagrade brev automatiskt skall raderas efter högst en månad.

Denna icke avsedda följd av datalagen överensstämmer inte med yttrandefriheten. Grundlagen säger att rätten till vidaste möjliga yttrandefrihet i politiska och religiösa frågor särskilt skall skyddas. Det är också mycket tveksamt om en utomstående skall ha rätt att läsa andras brev på det sätt som denna tolkning av datalagen leder till. Datalagen var aldrig avsedd att på detta sätt hindra yttrandefriheten och brevhemligheten. Brev, cirkulär, tidningar etc. är ju inte egentliga "register". De innehåller ju vanligen inte sådana systematiska sammanställningar av personuppgifter som datalagen är avsedd att reglera.

I ett fall används inte datalagen för att reglera meddelanden, nämligen när vanliga tidningar använder datorstödda textsättningssystem. Datalagen används alltså inte för att hindra tryckta tidningar att publicera politiska åsikter utan bara för att hindra datorbefordrade tidningar. Detta undantag bygger på ett uttalande i propositionen om datalagen (1973:33 s. 118) om att datalagen inte skall tillämpas för tidningars textsättningssystem.

Genom ett liknande riksdagsuttalande att inte heller brev, datorlagrade tidningar etc. är personregister i datalagens mening kan detta problem enkelt lösas utan att föreslagen lagtext behöver ändras. Så snart datorlagrade brev, tidningar e. d. innehåller systematiska sammanställningar av personuppgifter blir de givetvis personregister, för vilka datalagen då kommer att gälla.

Datorlagrad textbehandling

Med ordbehandling förstås att datorer används som hjälpmedel för att lagra, redigera, ändra i och skriva ut texter. Det blir också allt vanligare att

datorer används för att sända över texterna till mottagaren. Det kan röra sig om vanliga brev, som sänds från en person till en eller flera mottagare. Det kan röra sig om datorlagrade "tidningar", som redigeras av en eller flera personer och regelbundet sänds via datorn till sina abonnenter. En användning är att en grupp av personer håller kontakt genom i datorn lagrade "tidningar". Alla deltagarna läser regelbundet nya notiser som kommer in i "tidningen" och kan skriva in sina egna kommentarer och notiser, som då blir tillgängliga för övriga deltagare. Deltagarna kopplar sig t. ex. till datorn en gång om dagen och får då läsa nyinkomna notiser och skriva sina egna. Sådana system har visat sig ge helt nya möjligheter till en regelbunden kontakt och informationsutbyte mellan geografiskt spridda personer. Detta har speciell betydelse för informationsutbyte mellan forskare.

Datalagens innebörd för meddelandesändning

Den datacentral som drivs gemensamt av universitet och statliga forskningsanstalter i Stockholm har sedan 1976 prövat detta slag av datoranvändning på initiativ av Styrelsen för teknisk utveckling. Den har visat sig vara mycket värdefull för kontakt och informationsutbyte. Datainspektionen beslöt hösten 1978 att inte tillåta sådan datoranvändning. Datainspektionen skrev samtidigt till regeringen och påpekade det problem som uppstår till följd av att datalagen i sin nuvarande form inte passar detta slag av datoranvändning. Efter revision av ansökan gav datainspektionen tillstånd i mars 1979. För att få tillstånd tvingades sökanden föreskriva bl. a. att brevskrivarna inte fick uppge politiska och religiösa åsikter i sina meddelanden och att brev måste raderas efter högst en månad, notiser i teletidningar efter högst tre år.

Av följande skäl passar datalagen inte för meddelandesändning:

- § 4 datalagen säger att särskilda skäl skall finnas för tillstånd till personregister med uppgifter om politiska och religiösa åsikter. Men det är tvärtom angeläget att skydda och säkerställa medborgarnas rätt att framföra åsikter i bl. a. politiska och religiösa frågor. Man inser det orimliga, om man tänker sig att man försökte lösa problemen med risk för obehörig avlyssning av telefonsamtal genom att förbjuda folk att yttra politiska och religiösa åsikter i telefon!

Tidningarnas Telegrambyrå och de politiska nyhetsbyråerna överväger att börja använda datorstödd meddelandesändning för att distribuera artiklar till sina tidningar. Det vore mycket olämpligt om man försökte tillämpa datalagen för att t. ex. förbjuda politiska och religiösa åsikter i dessa system.

- § 6 datalagen säger att datainspektionen skall meddela föreskrift om vilka personuppgifter som får förekomma, alltså vad man får skriva och inte skriva i meddelanden. Det olämpliga i detta inser man om man tänker sig

att datainspektionen skulle åläggas ge föreskrifter för vad som fick stå i vanliga brev, tidningar etc.

- Datalagen bygger på att det skall finnas en registeransvarig, som har datainspektionens tillstånd att föra register. När det gäller meddelanden är det dock i de flesta fall lämpligast att samma ansvarsregler gäller som för icke datorlagrade meddelanden, där den som skriver meddelandet har det primära ansvaret.
- Att det enligt datalagen skall finnas en registeransvarig ger också den registeransvarige rätt att granska privata brev på ett sätt som strider mot brevhemligheten.
- § 10 datalagen om rätt till underrättelse är också tveksam för brev skrivna på en dator. Skall verkligen en person ha generell rätt att få se på alla privata brev i vilka han/hon nämns? Strider inte det mot brevhemligheten?
- Enligt datalagen skall datainspektionen meddela föreskrift om gallring av personregister. En sådan utifrån påtvingad gallring kan komma att uppfattas som en form av censur. (Jämför med om man lagstiftade att alla böcker i folkbiblioteken skulle brännas efter en viss tid). Det är däremot bra om den som skriver meddelanden själv skall ha rätt (men inte skyldighet) att ange en giltighetstid, efter vilken tid meddelandet automatiskt raderas ur datorn.

Risk för intrång i personlig integritet

Givetvis finns det risk för intrång i personlig integritet när datorer används för meddelandesändning. Det är samma slag av risk för intrång i personlig integritet som finns t. ex. genom att telefonsamtal kan avlyssnas, brev kan öppnas, personliga uppgifter publiceras i tidningar på ett sätt som den berörde uppfattar som otillbörligt. Riskerna var alltså väl kända långt innan datorer användes för meddelandesändning.

Datorer kan innebära både en ökning och en minskning av dessa risker. Datorer kan innebära ökade risker genom att det är tekniskt möjligt att låta datorn automatiskt söka reda på vissa uppgifter. Sådan automatisk sökning är dock betydligt svårare att få en dator att klara automatiskt, om det handlar om vanliga texter och inte om systematiskt ordnade databaser. Å andra sidan kan datorer innebära minskade risker genom att man i datorn kan bygga in skydd mot obehörig åtkomst, t. ex. genom lösenord och kryptering, så att det t. ex. blir omöjligt för en utomstående att läsa andras brev.

Liksom vi har särskild lagstiftning för att reglera brevhemligheten, telefonhemligheten, telegramhemligheten, pressfrihet och uppgiftslämnarens anonymitet osv., kan det behövas särskild lagstiftning för att reglera användning av datorer för meddelandesändning, datorlagrade "tidningar" etc. Men en sådan lagstiftning bör inte bygga på den nuvarande datalagen, som varken är avsedd för eller lämpad för att reglera meddelandesändning.

Lagen bör framför allt skydda dem som skriver och läser meddelanden, t. ex. genom att ge dem rätt att radera och ange giltighetstid för sina meddelanden. Brevhemligheten bör skyddas även för datorbefordrade brev. Däremot bör lagen *inte* föreskriva vad som får skrivas eller begränsa vem som får skriva till vem. Det är också mycket tveksamt om lagen skall ange en maximal lagringstid för texter annat än när författaren själv begärt sådan maximal lagringstid.

Det är viktigt att praktiska erfarenheter från användning av datorer för meddelandesändning får spela stor roll vid utformning av en sådan lagstiftning.

Några skäl för och emot datorer för meddelandesändning

Datorer används redan i dag i stor utsträckning för att skriva, lagra och sända textmeddelanden. Sådan användning kommer med säkerhet att öka starkt i framtiden. Därför behövs under alla förhållanden en lämplig lagtillämpning för sådan datoranvändning. Egentligen behövs alltså ingen diskussion om huruvida sådan datoranvändning är lämplig eller inte i den här motionen. En sammanfattning av vanliga synpunkter följer dock nedan.

Som skäl för datorstödd meddelandesändning har man sagt att det ger en mycket snabb kommunikation utan att man därför måste hitta en tidpunkt då alla deltagare kan ställa upp samtidigt. Personer med geografiskt spridd placering kan ha kontakt och utbyta erfarenheter på ett sätt som ökar likheten i tillgång till information i olika delar av landet. Det skulle därmed med de nya hjälpmedlen bli enklare att decentralisera verksamheter och behovet av att samlas en verksamhet till en enda central myndighet skulle minska.

Man säger också att erfarenheterna visar att datorstödd meddelandesändning ökar möjligheten att sprida information om kommande beslut och samlas in synpunkter. Personer i underordnad ställning på olika håll inom en organisation kan få kontakt och upptäcka gemensamma intressen och på det sättet lättare få gehör för sina synpunkter. Fackföreningarna kan också använda datorerna som hjälpmedel för kontakt t. ex. mellan fackliga funktionärer.

När datainspektionen hösten 1978 beslöt förbjuda försöken med detta slag av system vid universitetsdatacentralen i Stockholm, gjorde de tre fackföreningarna vid en av de berörda myndigheterna (LO, SACO och TCO-föreningen) gemensamt en enkät med 124 personer som prövat detta slag av system. 99 svar kom in. 92 % av dem som svarade ansåg att förbudet innebar en nackdel, 55 % att förbudet innebar en allvarlig nackdel, 63 % ansåg att förbudet innebar en kränkning av yttrandefriheten. Bara 2 % ansåg att systemet inneburit någon kränkning av deras personliga integritet, och ingen enda ansåg att denna kränkning var så stor att sådana system inte skulle få användas. Något av en folkstorm uppstod bland användarna. Över 300 inlägg skrevs i en datorlagrad tidning med diskussion av datainspektionens beslut

under de två veckorna från det att beslutet var känt till det att beslutet effektuerades och systemet stängdes av.

Mot datorstödd meddelandesändning har man anfört att möjligheterna skulle öka att "med hjälp av systemet göra värderingar av kolleger och underställd personal --- bl. a. kan man med hjälp av dataterminal studera vilka som deltar i debatterna, vad de säger, hur de uttrycker sig, hur pass kreativa de är osv." Utformarna av systemen har försökt försvåra sådan användning genom skydd mot att använda datorn för vissa slag av sökningar och sammanställningar och genom att med hjälp av lösenord och kryptering se till att utomstående inte har möjlighet att t. ex. läsa andras brev.

Man har också sagt att datorstödd meddelandesändning skulle kunna leda till att enskilda personer i central beslutandeposition kan få ett instrument för styrning och kontroll av verksamheten. Anhängarna har sagt att erfarenheterna hittills tvärtom är att möjligheten ökar för personer i underordnad ställning att göra sig hörda.

I denna motion föreslås bara att själva meddelandetexterna inte skall betraktas som personuppgifter i datalagens mening på samma sätt som i dag gäller för meddelanden i tidningarnas textsättningsystem. Om någon ville skapa datorlagrade register för central styrning och kontroll, t. ex. register över vem som får kommunicera med vem, skulle dessa register fortfarande vara personregister kontrollerade via datalagen.

Man har också sagt att personer som är ovana att kommunicera skriftligen kan få det svårare att göra sig hörda. Mot detta har anförts att det visat sig, när man använder datorstödd meddelandesändning, att det också finns personer som har lättare att göra sig gällande skriftligen.

Sammanfattningsvis kan man säga att det uppenbarligen finns både för- och nackdelar med datorstödd meddelandesändning. Förhoppningsvis kommer vi så småningom att lära oss när detta medium fungerar bra och mindre bra och använda det när det passar bra. Många av de skäl som anförs mot det nya mediet är lika giltiga som argument mot böcker, bibliotek, tidningar, brev, telefon etc. Dessa välkända medier har också vart och ett sina fördelar och nackdelar, men ingen skulle därför komma på tanken att tillämpa en lag av datalagens typ för att censurera i dessa medier.

Hemställan

Med anledning av det anförda hemställs

1. att riksdagen uttalar att datalagen inte är tillämplig på texterna i sådana datorförmedlade meddelanden som inte innehåller systematiska sammanställningar av personuppgifter,
2. att riksdagen uttalar att datainspektionen bör ta hänsyn till yttrandefrihet och brevhemlighet, när den tar ställning till ansökningar om tillstånd för detta slag av datorsystem,
3. att riksdagen hos regeringen begär att Datorlagstiftningssak-

kunniga får i tilläggsuppdrag att utreda om någon speciell lagstiftning behövs för att reglera datorstödd meddelandesändning.

Stockholm den 23 april 1979

OLLE WÄSTBERG (fp)

i Stockholm